

WŁADYSŁAW MAKARSKI

LEŚMIAN I LESZCZYŃSKI –
DWA BIEGUNY ANTROPONIMICZNEJ RODZINY LEŚNEJ

Wymienione w tytule nazwiska należą do rodziny licznych współczesnych i historycznych różnych morfologiczno-semantycznych typów nazw osobowych opartych bezpośrednio lub pośrednio na rzeczowniku *las* i jego derywatach, takich jak *lasak* ‘mieszkaniec lasu’ (dial.), *lasek*, *leśny*, *leśni* (stpol.), *leśniak* ‘leśny człowiek’ (stpol.), *leśnik*, *leśniczy*, *laska* ‘kij, pręt’ lub ‘leszczyna’, *laszczka* ‘kij, pręt’ (stpol.), *leszcza* ‘leszczyna’ (dial.), *leszcze* ‘ts.’ (dial.), *leszczyna*, *leszczynowy*, *leszny* < *leszczny* ‘leszczynowy’ (stpol.)¹ albo na pochodnych od tych apelatywów formach onomastycznych (toponimicznych i antroponimicznych). Wspomniane tytułowe antroponimy *Leśmian* i *Leszczyński* są tu ze sobą skojarzone ze względu na ich szeroki zasięg społecznej znajomości, w określonych środowiskach wykraczający poza wąski krąg rodzinny i lokalny, charakterystyczny dla funkcjonowania większości własnych nazw osobowych. Nazwisko pierwsze to miano wybitnego poety (1877 lub 1878-1937) – element literackiej edukacji szkolnej już na poziomie licealnym. *Leszczyński* to m.in. nazwisko królewskie (Stanisława 1677-1766), znane przeciętnie wykształconemu Polakowi, które znalazło dla siebie miejsce w powszechnie znanym idiomie o *Lasie* i *Sasie*. Ponadto miano *Leszczyński*, znane od średniowiecza, kojarzone jest w określonych kręgach społecznych także z wysokimi dostojnikami państwowymi i kościelnymi², działaczami

Prof. dr hab. Władysław MAKARSKI – Katedra Języka Polskiego KUL; adres do korespondencji: ul. Faraona 6 m. 75, 20-635 Lublin.

¹ F. S ł a w s k i, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. IV, z. 1, Kraków 1970, s. 55-61; t. IV, z. 2, Kraków 1971, s. 173-176.

² Literatura heraldyczna notuje kilkudziesięciu Leszczyńskich, którzy w czasach I Rzeczypospolitej pełnili funkcje kanclerzy, podkanclerzy, senatorów, podskarbich, podczaszch, wojewodów, kasztelanów, starostów, generałów, pułkowników, prymasów. Spośród kilkunastu

społecznymi³, aktorami⁴, malarzami⁵, kompozytorami⁶, pisarzami⁷, uczonymi⁸. Oba wskazane antroponimy dzięki takim konotacjom wchodzą na trwałe do onimicznych znaków naszego dorobku kulturowego.

Każde z dwóch omawianych nazwisk ma inną frekwencję. Pierwsze – wyjątkowe, z 5 notacjami w roku 1993 podanymi przez *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych* (dalej skrót SNWP)⁹ sytuuje się na biegunie nazwisk najrzadziej używanych, drugie zaś z wyznacznikiem 23 463 dla tego samego czasu¹⁰ jest mianem o najwyższej randze frekwencyjnej wśród wszystkich antroponimów leśnych. Różny jest dla każdego z tych nazwisk kontekst historycznojęzykowy. Warto obu nim przyjrzeć się uważniej w celu poznania genezy ich samych, a zarazem uświadomienia sobie na ich przykładzie różnorodnych i niekiedy skomplikowanych procesów nazwotwórczych.

linii herbowych Leszczyńskich szczególnie wyróżniającą się stanowili Leszczyńscy herbu Wieniawa, wywodzący się z gniazda rodowego w Lesznie Wielkopolskim. Dzięki nim to miasto odegrało w XVI i XVII wieku ważną rolę jako żywy ośrodek różnowierczy, schronienie uchodźców z Czech (braci czeskich), ośrodek wydawniczy, siedziba słynnego humanistycznego gimnazjum leszczyńskiego (jego rektorem był w latach 1635-1641 J. A. Komenský). Zob. K. N i e s i e c k i, *Herbarz Polski powiększony dodatkami późniejszych autorów, rękopisów, dowodów urzędowych*, wyd. J. N. Borowicz, t. VI, Lipsk, 1841, s. 54-81; *Senatorzy i dostojnicy dawnej Polski*, zest. J. Mycielski, w: T. Ż y c h l i ń s k i, *Złota księga szlachty polskiej* t. XXI, Poznań 1899, s. 82; A. B o n i e c k i, *Herbarz polski*, t. XIV, cz. 1, Warszawa 1911, s. 130-168; *Wykazy polskich rodzin szlacheckich*, opr. S. J. Starykoń-Kasprzycki i ks. M. Dmowski, t. IV, w: *Polska Encyklopedia Szlachecka*, t. VII, Warszawa 1937, s. 304-308.

³ Rafał (1579-1636), działacz reformacyjny (związany z linią rodową wywodzącą się z Leszna Wielkopolskiego); Julian, ps. Leński (1889-1937), działacz ruchu rewolucyjnego. Zob. *Encyklopedia PWN*, t. II, Warszawa 1999, s. 304.

⁴ Bolesław (1837-1918), Honorata (1864-1937), żona Bolesława, Jerzy (1884-1959), syn Bolesława i Honoraty. Zob. tamże.

⁵ Michał (1906-1972), Danuta. Zob. tamże.

⁶ Aleksander Władysław (1616-1680), Franciszka (1918-1987). Zob. tamże.

⁷ Andrzej (ok. 1606-1651), Samuel (1636-1676), Rafał (1650-1703), Stanisław (1766-1766), król (związani z linią rodową wywodzącą się z Leszna Wielkopolskiego; postaci Andrzeja i innych Leszczyńskich dotyczy powieść H. Malewskiej *Panowie Leszczyńscy*), Edward (1880-1921). Zob. *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, red. J. Krzyżanowski [i inni], t. I, Warszawa 1984, s. 559-561.

⁸ Jakub (1876-1966), demograf, socjolog. Zob. *Encyklopedia PWN*, t. II, s. 304. Irena i Zenon, językoznawcy.

⁹ Wydał K. Rymut, t. V, Kraków 1993, s. 575.

¹⁰ Tamże s. 573. Dalej zrezygnowano z każdorazowego sygnalizowania odpowiednich miejsc SNWP, z których przywoływana jest odpowiednia antroponimia (słownik ma układ alfabetyczny).

Wiadomo, że nazwisko *Leśmian*, pod którym znany jest nasz znakomity poeta, nie jest pierwotne. Autor *Łąki* zastąpił tym pseudonimem literackim swoje pierwotne miano *Lesman*¹¹ o niepolskiej strukturze morfologicznej. Jak wspomina J. Brzechwa, kuzyn poety, pseudonim Leśmiana wymyślił Antoni Lange, kuzyn ojców obydwu pisarzy. „Lange – pisze Brzechwa – był zwolennikiem takiego właśnie spolszczania nazwisk. Twierdził na przykład, że Wassercug powinien zmienić nazwisko na Wasierczuk, a Grosplik na Groslicz”¹². Informację o pochodzeniu pseudonimu poety potwierdza H. Hertz-Barwiński, kolega Leśmiana ze szkolnych czasów kijowskich: „Pamiętam jak pewnego dnia otrzymał list od swego wuja poety Antoniego Langego, który interesował się serdecznie jego młodzieńczymi utworami. Lange pochwalił przesłany mu do oceny wiersz, zachęcał gorąco do dalszej twórczości i zaproponował zmianę nazwiska, które brzmiało z niemiecka, na bardziej słowiańskie, a mianowicie Leśmian. Bolek był zachwycony tą propozycją i odtąd, tj. od roku 1894 używał tylko nazwiska Leśmian”¹³.

Wymiana pierwszego jego członu *Les-* na *Leś-* spowodowała, iż za jego pomocą nazwisko poety związało się z lasem, tak ważnym w jego twórczości jako częsty motyw wierszy, tytuł całego ich zbioru *Dziejba leśna* oraz wartość, ocenianą jako jedną z ważniejszych w życiu, wspomnianą nawet w chwili śmierci:

Lub ci może zielonym narzuci się złotem
 Las, widziany przygodnie – niegdyś – mimolotem,
 Co go wywiał z pamięci nieprzytomny czas?...
 I ócz zezem niecałe rojąc nieboskłony,
 Łzami druha powitasz – i umrzesz, wpatrzony
 W las nagły, niespodziany, zapomniany las!...¹⁴

Zmiana formy drugiego członu nazwiska poprzez zmiękczenie spółgłoski *m* doprowadziła do oddalenia się od jego niemieckiej formy *-man* < *-mann*,

¹¹ *Literatura polska*, s. 561.

¹² *Niebieski wycieruch*, w: *Wspomnienia o Bolesławie Leśmianie*, red. Z. Jastrzębski, Lublin 1966, s. 84.

¹³ *Nasze szkolne lata*, w: *Wspomnienia*, s. 109. Poeta w swojej pracy zawodowej jako notariusz w Hrubieszowie (1918-1922), a potem w Zamościu (1922-1935) używał nazwiska *Lesman*. Sam Leśmian twierdził w rozmowie z Izabelą Czajką-Stachowicz, że twórcą jego pseudonimu był F. Fischer (tamże, s. 292-294). Informacja ta – jak cała zresztą konwersacja najpierw prowadzona w lokalu gastronomicznym przy suto zakrapianym stole, a potem w domu interlokutorki – mogła być tylko elementem towarzyskiej zabawy, a więc jeszcze jednym przejawem fantazjotwórczej postawy poety.

¹⁴ *Las*, w: B. L e ś m i a n, *Poezje*, opr. J. Trznadel, Warszawa 1965, s. 23.

a zbliżyła do pol. tematu *mian-*, jak w *miano*, *mianować*. Powstała w wyniku fonetycznego przekształcenia forma o odmiennym nacechowaniu semantycznym i nowym walorze estetycznym. W sumie jest to – *Leśne Miano*, które jak najbardziej pasuje do autora *Dziejby leśnej*. Pisze o tym M. Jachimowicz: „Poezja rozpleniła się w Nim jak nieujarzmione tkanki. Nawet nazwisko sobie przeinaczył na miarę swojej poezji. Arcyśpolszczył i u-Leśmianił. Urobił z żywiołu, z którym się utożsamiał: z zieleni i słowa. Lasu i miana. Aby uimiennić to, co szło od przyrody i nigdy nie będzie jej mogło opuścić”¹⁵. Wobec takich konotacji, które może budzić to nazwisko, nie dziwi uznanie poety dla propozycji wuja. Gdyby jej nie było, poeta – znany ze swej niezwykłej inwencji językowej – pseudonim ten mógłby wymyślić sam bądź wykorzystać istniejące już takie gotowe miano.

Forma bowiem nowego dla poety nazwiska nie jest całkowicie oryginalna i zarówno Lange, jak i Leśmian mogli się z nią wcześniej zetknąć. Nazwisko w postaci *Leśmian*, choć rzadkie, jest rzeczywiste i od Leśmiana poety niezależne. W SNWP jest ono odnotowane 5 razy w dwóch byłych województwach zachodniopolskich: 4 w zielonogórskim oraz 1 raz w szczecińskim. Raz w woj. łódzkim jest notowany *Leśman*. Ponadto w wyraźnym związku fonetycznym z nazwiskiem *Leśmian* pozostaje forma *Leśmiański*: zarejestrowana po 1 razie w Warszawskim, Poznańskim i Wrocławskim. Czy w każdym wypadku byłyby to formy wtórne powstałe w wyniku przekształcenia grupy *sm* w niepolskiej formie *Lesman* odnotowanej w takiej postaci i w wariantach fonetycznych *Lesmann*, *Lessman*, *Lessmann* ponad 120 razy? Tego rodzaju proces polonizacji nie tłumaczyłby się potrzebą ucieczki od grypy *sm*, która nie była obca już językowi staro-cerkiewno-słowiańskiemu¹⁶, lecz byłby ucieczką od niem. cząstki *-man*, w której zmiękczenie *m* pociągnęło również palatalizację poprzedzającego *s*. Wyraźna obecność wszystkich omawianych form na terenach zachodniej Polski (choć nie tylko), gdzie procesy substytucyjne działające w obu kierunkach: polonizacji i germanizacji, szczególnie miały miejsce, zdaje się sugerować zależność genetyczną formy spolszczonej *Leśmian* od niemieckiej *Lesman*. Wówczas także można by dla nazwiska *Leśmiański* szukać wcześniejszego odpowiednika **Lesmański* : *Lesman*. SNWP takiego antroponimu na *-ski* nie notuje, co może oznaczać, że takiego w rzeczywistości nie było, wobec czego nie należałoby wtedy mówić o wcześniejszej postaci **Lesmański* dla nazwiska *Leśmiański*.

¹⁵ Bolesna sława *Leśnego Miana*, „Poezja” 1967, nr 12, s. 71.

¹⁶ Z. S t i e b e r, *Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich*, Warszawa 1979, s. 85.

Należy zatem tę formę, jak i kojarzone z nią miano *Leśmian* spróbować wyjaśnić inaczej: już na gruncie języka polskiego jako formy wtórne do *Leśniański* i *Leśnian*. Nazwisko pierwsze ma dość wysoką frekwencję: jest odnotowane ponad 330 razy na terenie całej Polski. Ze względu na swoją strukturę z sufiksem *-ski* należy je tłumaczyć przede wszystkim jako odmiejscowe. Oczekiwana podstawą, wymagającą jak najprostszego formantu *-ski*, mogłyby być **Leśniany*, które dają się zinterpretować jako nazwa etniczna, oznaczająca mieszkańców leśnego terenu lub miejsca nazwanego *Leśne*, *Leśna*, *Leśnia*, bądź też jako rodowa od n. o. *Leśnian*, o której niżej. W świetle przyjętej tutaj dokumentacji: *Wykazu urzędowych nazw miejscowości w Polsce* (dalej skrót WUNP)¹⁷ oraz *Słownika geograficznego Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*¹⁸, taki toponim się nie ujawnia. Jego brak rzeczywisty lub wyjątkowość tej nazwy przy braku pozornym wobec nieuwzględnienia innego jeszcze materiału źródłowego – zwłaszcza mikrotoponimicznego – tłumaczyć można tym, iż toponimy o podobnej wymowie etnicznej co domniemywane **Leśniany* (por. podobne strukturalnie i semantycznie *Polniany*¹⁹) mogą mieć postać *Leśniaki*, spotykane niejednokrotnie na mapie toponimicznej Polski. Przy założeniu obecności w badanym nazwisku *Leśniański* formantu rozszerzonego *-ański* można je interpretować także jako derywat od toponimów typu *Leśnia*, *Leśne*, *Leśna*, których na terenie całej Polski nie brakuje, co nadaje tej właśnie interpretacji pierwszeństwo. Jest możliwość objaśnienia nazwiska *Leśniański* – zwłaszcza o młodszej metryce – również jako odantroponimicznej, w której sufiks *-ański* dodany do podstawy *Leśny* pełniłby funkcję patronimiczną lub strukturalną, wprowadzając derywat do klasy nazwisk uznawanych za lepsze – szlacheckie²⁰. W świetle zatem przedstawionej tu dokumentacji nazwisko *Leśniański*, choć tak powszechne, nie musi kryć w sobie podstawy antroponimicznej *Leśnian*, która miałaby się przekształcić w *Leśmian*.

Poszukując zatem dalej nazwiska *Leśnian* poza nazwą osobową *Leśniański*, które zawierać je może, ale nie musi, odnajdujemy nikły jego ślad w nazwie *Lesnan*, odnotowanej jeden raz w Kaliskiem. Formę tę być może należy interpretować jako wtórną do wcześniejszej poszukiwanej postaci *Leśnian*, powstałą w wyniku substytucji graficznej. Byłby to przejaw germanizacji nazwiska,

¹⁷ T. II, Warszawa 1981. Dalej zrezygnowano z każdorazowego sygnalizowania miejsc w WUNP, z których przywoływane są odpowiednie toponimy (słownik ma układ alfabetyczny).

¹⁸ Red. T. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, t. I-XV, Warszawa 1880-1902.

¹⁹ *Słownik geograficzny*, t. VIII, Warszawa 1887, s. 599.

²⁰ K. R y m u t, *Nazwiska Polaków*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1991, s. 51-52.

jak w wypadku takich form zmienionych fonetycznie – kiedyś ewidentnie polskich – jak *Lesny* < *Leśny* (też z Kaliskiego, poza tym z Poznańskiego), *Lesnacz* < *Leśniacz*, *Lesnak* < *Leśniak*.

Wyjaśnienia genezy nazwiska *Leśnian* można szukać na płaszczyźnie apetywnej. W zasobie leksykalnym języka polskiego z okresu średniopolskiego jest przymiotnik *leśniany* odnotowany dopiero przez S. B. Lindego w znaczeniu ‘w lesie się znajdujący’²¹, a potem przez *Słownik warszawski*²² z kwalifikatorem X (= mało używany). Jest zatem omawiany wyraz późną formą powstałą wskutek nałożenia się na przymiotnik *leśny* struktury przymiotnikowej na *-any* (por. *gliniany*, *drzewiany*), jak np. stpol. *leśnisty*²³ jest wynikiem kontaminacji przymiotnika *leśny* i *lesisty*. Zatem przymiotnik *leśniany* z racji swojej nietypowej budowy morfologicznej – efemerydalny, nieutrwalony w systemie leksykalnym – już z tego powodu mógł być niewykorzystany jako baza antroponimiczna, zwłaszcza że narzucał on formę już tylko przymiotnika złożonego, podczas gdy analizowana forma antroponimu *Leśnian* > *Leśmian* wymagałaby urzeczownikowienia przymiotnikowej podstawy słowotwórczej. W sytuacji, gdy z powodzeniem już od okresu staropolskiego funkcjonowały nazwy osobowe o strukturze przymiotników złożonych w rodzaju *Leśny*, *Leśniczy* i liczne na *-ski*, *-cki*, nie było potrzeby od podstawy przymiotnikowej *leśniany* tworzyć formy *Leśnian*. Mogłaby być postać **Leśniany*, ale i takiej SNWP nie notuje.

Daje się jednak formę *Leśnian* dzięki sufiksowi przynależnościowemu *-an* zinterpretować przede wszystkim jako nazwę odśrodkową oznaczającą człowieka leśnego, tj. mieszkającego w lesie lub z niego pochodzącego. Można także, pozostając w tej samej klasie toponimów etnicznych, antroponim ten zinterpretować jako pochodny od nazwy miejscowej w rodzaju *Leśna*, *Leśne*, *Leśnia*, jak etnonimy w rodzaju *Łęczyczan* : *Łeczyca*, *Zagorzan* : *Zagorze*²⁴. Zgodnie z szeroko rozumianą funkcją przynależnościową przyrostka *-an* nie daje się wykluczyć interpretacji formy *Leśnian* jako patronimicznej od n. o. *Leśny*, por. stpol. *ciotczany*, *kaczczyany* chlew²⁵. I znowu nikłość statystyczna form tego rodzaju wynika stąd, iż antroponimy o wskazanym

²¹ *Słownik języka polskiego*, t. II, Lwów 1855, s. 623.

²² *Słownik języka polskiego*, red. J. Karłowicz, A. Kryński i W. Niedźwiedzki, t. II, Warszawa 1902, s. 721.

²³ F. S ł a w s k i, *Słownik etymologiczny*, t. IV, z. 2, Kraków 1958-1965, s. 170.

²⁴ R y m u t, *Nazwiska Polaków*, s. 53.

²⁵ J. Ł o ś, *Gramatyka polska*, cz. II, *Słowotwórstwo*, Lwów-Warszawa-Kraków 1925, s. 32.

wyżej znaczeniu odśrodkowym i patronimicznym mogą być tworzone za pomocą innych sufiksów, w tym powszechnego *-ak* wykorzystywanego już w apelatywie *leśniak* oraz w licznych nazwach osobowych na nim bazujących: *Leśniak* i wtórnie z gwarowym *-ok* < *-ak* – *Leśniok* (głównie ze Śląska). Wykorzystywane, choć rzadziej, dla określenia również ludzi lasu są formy nacechowane emocjonalnie z sufiksalnym *r*: *Leśniar(a)*, *Leśniera*, *-ch*: *Leśnocha* i wtórnie z substytucyjnym twardym *s*: *Lesnocha*. Na terenach pozostających pod wpływem języka ukraińskiego i białoruskiego dla tworzenia nazwy odśrodkowej lub patronimicznej stosuje się formant *-uk*: *Leśniuk*. Dla określenia człowieka lasu powszechnie stosowany był już w epoce staropolskiej również antroponim *Lasota* – kalka łacińskiego *Silvester* ‘lesisty, dziko rosnący’²⁶.

Objaśnienia wymaga zmiana językowa antroponimu *Leśnian* w *Leśmian*. Daje się ona wytłumaczyć jako przejaw gwarowego zamieszania w repartycji miękkich *n* i *m*. Realizacje w rodzaju *niasto* < *mniasto* zamiast *miasto*, *niska* < *mniska* zamiast *miska* rodzą formy hiperpoprawne w rodzaju *mitka* < *nitka*, *miecka* < *niecka*, *śmiodanie* < *śniadanie*²⁷. Są one szczególnie charakterystyczne dla północnego Mazowsza, co znalazło odbicie również na płaszczyźnie onomastycznej, por. nazwy miejscowe *Gołynino* > *Gołymin(o)*, *Uniemino* > *Humienino*, **Unięcino* > *Humięcino*²⁸. Tego rodzaju zachwianie repartycji miękkich *n* i *m* jest typowe również dla regionalnych odmian języka ukraińskiego (por. *Mikita* < *Nikita*, *Mikołaj* // *Nikołaj*, *Oksymija* // *Oksynija*²⁹, *mnira*, *sołomńanyj*, *rumńianyj*, *wymńa*³⁰) i dla polskich gwar kresowych³¹. Takim przejawem odstępstwa od normy językowej byłaby hiperpoprawna forma *Leśmian* zamiast *Leśnian*. Proces ten objawił się również w innych nazwiskach rodziny leśnej: *Leśmiak* < *Leśniak*, *Leśmiara* < *Leśniara*, *Leśmiewska* < *Leśniewska* i w omawianej już formie *Leśmiański* < *Leśniański*. Na dalszym etapie przekształcenia fonetycznego są formy z kancelaryjnie wprowadzonym substytucyjnym twardym *m*: *Leśmorowska* < *Leśmiorowska*

²⁶ *Słownik staropolskich nazw osobowych*, red. W. Taszycki, t. III, Wrocław 1971-1973, s. 231-232.

²⁷ K. D e j n a, *Dialekty polskie*, Wrocław 1973, s. 122.

²⁸ K. Z i e r h o f f e r, *Nazwy miejscowe północnego Mazowsza*, Wrocław 1957, s. 38.

²⁹ M. M a l e c, *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*, Kraków 1994, s. 46.

³⁰ J. Z i ł y Ń s k i, *Opis fonetyczny języka ukraińskiego*, Kraków 1932, s. 60.

³¹ K. D e j n a, *Gwara Milna*, „Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego” 4(1956), s. 19; M. Ł e s i ó w, *System fonetyczny gwary hutniańskiej*, tamże 5(1957), s. 146.

< *Leśniorowska*, *Leśmowski* < *Leśmiowski* < *Leśniowski* oraz *Leśman* < *Leśmian*.

Charakterystyczny jest zasięg geograficzny omówionych wyżej form. Spośród 5 notacji nazwiska *Leśmian* 4 przypadają na Zielonogórskie i 1 na Wałbrzyskie, *Leśmiewska* jest zarejestrowana po 1 razie w Bielskiem i Koszalińskim, *Leśmiański* po 1 razie w Warszawskim, Poznańskim i Wrocławskim, *Leśmiak* po 1 razie w Łódzkim, Nowosądeckim, Przemyskim i Wałbrzyskim. Brak lokalizacji dla nazwisk *Leśmińska*, *Leśmiowska* i *Leśmowski*. Z przeglądu tego statystycznie nikłego materiału jednak wyraźnie widać, iż występuje on głównie na ziemiach zachodniej Polski. Większy rozrzut geograficzny ma tylko nazwisko *Leśmiak*, co wobec niestabilności geograficznej nazwiska w ogóle, zwłaszcza w czasach najnowszych, nie osłabia powyższego wniosku o przede wszystkim zachodniopolskiej obecnie geografii tych form. Trzeba jednak zauważyć, że mogą one tam być nowymi formami importowanymi wraz z osadnikami z terenów kresowych, gdzie tego rodzaju formy znajdują uzasadnienie dialektalne. Takimi są niewątpliwie nazwiska *Leśmiewska*, *Leśmowski*, *Leśmiak*, nie można bowiem tych form w żadnym wypadku traktować jako substytuty wcześniejszych nazwisk niemieckich. Analogicznie jako formy importowane można zatem tłumaczyć interesujące nas nazwisko *Leśmian*, dla którego odpowiednik obcy *Lesman* nie musi stanowić bazy, lecz formę z nim zbieżną fonetycznie, choć nie całkiem odmienną pod względem znaczeniowym, o czym niżej. Zatem spolszczone w stosunku do niemieckiego *Lesman* nowe nazwisko poety *Leśmian* jawiłoby się jako homonim formy o rodowodzie kresowopolskim. Poeta, który urodził się w Warszawie i w pierwszej dekadzie XX wieku w niej z przerwami mieszkał, dzieciństwo i młodość spędził na Ukrainie (Humańszczyzna, Białocerkiewszczyzna, Kijów), mógł zatem natknąć się wśród żyjących tam Polaków na formę swego przyszłego pseudonimu literackiego, na którą w swoim czasie wskazał Lange, dochodząc do niej na drodze być może tylko mechanicznej substytucji fonetycznej³².

Leśmianowska ucieczka od obcego *Lesman* – kojarzonego z nomenklaturą niemiecką, a w odniesieniu do omawianego poety również żydowską, zależną od tamtej genetycznie – nie oznacza jednak całkowitego oderwania się od nazwy leśnej, gdyż nazwisko *Lesman* < *Lesmann* to może być forma hybrydalna z niem. *-man* < *-mann* ‘człowiek’ i pierwszym członem *Les-*, powstała

³² Pierwszy jego zbiór poezji w języku polskim (wcześniej opublikował swoje utwory po rosyjsku) *Sad rozstajny* z 1912 r. jest już podpisany nazwiskiem Leśmian.

na bazie wcześniejszego polskiego nazwiska *Leśnik*, *Leśniak* o znaczeniu ‘człowiek lasu’³³. Bliższe polskiemu oryginałowi jest niemieckie złożenie antroponimiczne *Lasman*, wykorzystujące w pierwszym członie niezmienioną fonetycznie postać polską *las*. Hybrydy takie z pierwszym członem obcym i drugim zmienionym bądź nawet niezmienionym fonetycznie były od początku formami niezrozumiałymi, co w odniesieniu do kancelaryjnej nomenklatury wtórnej wobec nazewnictwa obcego jest czymś normalnym. Leśmianowski zabieg spolszczenia doprowadził do ponownego nasemantyzowania tej nazwy, przywracając ją znowu do rodziny leśnej.

Mniej powikłany rodowód od *Leśmiana* wydaje się mieć nazwisko *Leszczyński*. Ma ono od początku wyrazistą formę przymiotnikową na *-ski*, a jego temat słowotwórczy na ogół jest kojarzony z *leszczyną*. W świetle dokładniejszych jednak badań okazuje się, że ta interpretacja, zarówno jeśli chodzi o podstawę słowotwórczą, jak i formant, nie jest już tak oczywista i w związku z tym to bardzo popularne nazwisko, liczące obecnie ponad 23 tysiące zapisów z terytorium całej Polski, z najstarszymi poświadczeniami filologicznymi już od końca XIV wieku, może mieć różną genezę.

W świetle antroponimicznego materiału staropolskiego sprzed XVI wieku zgromadzonego w *Słowniku staropolskich nazw osobowych* (dalej skrót SSNO)³⁴ oraz heraldycznego staropolskiego i średniopolskiego zawartego w różnych opracowaniach³⁵ już wtedy jawi się ten antroponim jako forma poddająca się różnej interpretacji słowotwórczej. Może być bowiem wywodzona przede wszystkim – zgodnie z oczekiwaniami – od popularnego toponimu *Leszczyna* : *leszczyna* z wykorzystaniem prostego formantu *-ski* (por. Iwan *Leschinsky* ... super sua villa *Leschina* 1449, gdzie toponim i zależny od niego antroponim są błędnie zapisane z *sch* < *szcz* – grupą widoczną w innej notacji: Iwan *Leszczinski* 1436³⁶). Taką samą postać ma to nazwisko utworzone od formy pluralnej popularnego toponimu *Leszczyny* (np. dla *Leszczyńskich* herbu Belina z *Leszczyn* w ziemi rawskiej, por. Piotr *Leszczyński*, pisarz kancelarii koronnej 1553; dla Konrada z *Leszczyn* o nieustalonej lokalizacji odnotowanego w Lublinie 1383; dla Jana 1456 i Mikołaja 1460, synów Stani-

³³ Por. *Laass(mann)*, *Lass*, *Lassig*, *Less*, *Lesing(er)* i inne. Zob. M. G o t t s c h a l d, *Deutsche Namenkunde. Unsere Familiennamen nach ihrer Entstehung und Bedeutung*, Berlin 1971, s. 404.

³⁴ T. III, s. 249-250.

³⁵ Zob. przypis 2.

³⁶ SSNO III, s. 249.

sława z *Leszczyn* o nieustalonej lokalizacji³⁷). Prosty formant *-ski* dodawany jest także do rzadszych form toponimicznych singularnych *Leszczyn* o dwuznacznej wymowie: jako n. dzierżawcza od n. o. *Laska* : *laska* ‘pręt, kij’; ‘leszczyna’ albo toponimiczna od *laska* ‘leszczyna’ (por. *Brzezin*: *B(-b)rzoz*, *Olszyn* : *O(-o)lcha*), bądź wtórna do *Leszczyna* (np. dla *Leszczyńskich* herbu Sas, którzy wyszli prawdopodobnie z *Leszczyna* w ziemi lwowskiej, por. Jan i Bartosz *Leszczyński* 1621 i Hrehory 1637, ziemianie lwowscy³⁸). Takie samo nazwisko daje się utworzyć od nazwy miejscowej w wariacie nijakim *Leszczyno* o podobnym znaczeniu jak wyżej *Leszczyn* (np. dla *Leszczyńskich* herbu Zagłoba z *Leszczyna* w ziemi płockiej, por. Jan *Leszczyński* 1552³⁹).

Sporo jest poświadczeń genezy badanego nazwiska od podstawy toponimicznej *Leszczno* : *laska* ‘leszczyna’, a po jej uproszczeniu fonetycznym *Leszno*, czasem nawet *Lešno*, z wyrównaniem do *leśny* (por. Casparo *Lyesczinsky*, succamerario Calissiensis 1478 i Casparum de *Leszczno*, succamerarium Calissiensis 1475⁴⁰; *Leszczyńscy* herbu Jastrzębiec z *Leszna* w województwie łęczyckim, por. Dzierśław *Leszczyński* z *Leszna* 1396; *Leszczyńscy* herbu Pobóg w ziemi sochaczewskiej, por. Jan *Leszczyński* 1563; *Leszczyńscy* herbu Prawdzic z *Leszna* w ziemi ciechanowskiej, por. Stanisław *Leszczyński* 1552; *Leszczyńscy* herbu Wieniawa z *Leszna* w ziemi wschowskiej, por. Iwan, Rachfał i Dzierśław *Leszczyńscy* 1422; Andrzej *Leszczyński* z *Leśna* bliżej niezlokalizowanego, poseł sandomierski na konwokację 1587⁴¹). W tym wypadku mamy do czynienia z formacją na *-yński* zamiast oczekiwanej na *-eński* w wyniku zwężenia *eN* do *yN*⁴². Nazwisko w takiej oczekiwanej formie jest także notowane. W świetle wykorzystywanych tu źródeł staropolskich widoczna jest jeszcze oboczność obu form w odniesieniu do tej samej osoby (Nobilis Iwan *Lyesczensky* 1437 i Iwan *Leszczinski* 1436; Nobili Petro *Leszczenszky*, heredi de *Leszna* 1489, Present(e) nobil(i) ... Petro *Leszczynsky* 1480⁴³). Może to świadczyć o żywotności w XV wieku wskazanego procesu fonetycznego *eN* > *yN*, który – choć silny – nie musiał być zjawiskiem bezwyjątkowym. Być może stare formy na *-eński* od podstawy *Leszczno* kryją

³⁷ B o n i e c k i, *Herbarz Polski*, t. XIV, cz. 1, s. 139, 167.

³⁸ Tamże, s. 151.

³⁹ Tamże, s. 165.

⁴⁰ SSNO III, s. 249.

⁴¹ B o n i e c k i, *Herbarz Polski*, t. XIV, cz. 1, s. 149-150, 153-165, 168.

⁴² Por. Z. S t i e b e r, *Historyczna i współczesna fonologia języka polskiego*, Warszawa 1966, s. 34-35.

⁴³ SSNO III, s. 249-250.

się wśród nielicznych dzisiejszych form *Leszczeński* (22 użycia), o ile nie interpretować ich jako możliwe również struktury tym razem z rozszerzonym *yN* do *eN* lub derywaty z wyabstrahowanym formantem *-eński* dodanym do nazw miejscowych z tematem *Leszcz-* o różnej, niekoniecznie leśnej genezie (por. *Modleński* : *Modła*, *Wkrzeński* : *Wkra*⁴⁴). Oboczność wskazanych wyżej form antroponimicznych może być także konsekwencją niestabilności słowotwórczej podstawy toponimicznej. I tak np. dzisiejsza nazwa miejscowa z historycznej ziemi sanockiej *Leśna*, realizowana w XV wieku jako *Leszczno*, *Leszno*, *Leszna*, *Lesznia*, *Leszne*, a także *Leszczyna*, znajduje odbicie w antroponimach realizowanych jako *Leszczyński* lub *Leszczeński*⁴⁵. Wtedy omawiane warianty nazwisk byłyby od siebie fonetycznie niezależne. Niekiedy zmiana fonetyczna toponimu pociągała za sobą zmianę struktury fonetyczno-morfologicznej nazwiska, np. *Leszczyńscy* z *Leśnej* < *Leszcznej* w ziemi bielskiej pisali się czasem *Leśniowskimi*⁴⁶.

W okresie staropolskim było już możliwe nazwisko *Leszczyński* z *-yński* < *-eński* od nazwy miejscowej na *Leszcz-* o innej strukturze morfologicznej niż *Lesz(cz)no*, a mianowicie *Leszcznica* : *leszczna* ‘leszczynowa’ + *ica* lub *laska(-i)* ‘leszczyna’ + *nica*, realizowanej wtórnie także jako *Leśnica*, z uproszczoną grupą *szczn* > *śn* przy wsparciu adideacją do *leśny* (por. *Causa ... inter nobilem Imram de Piorunow ex una et inter Nicolaum, filium Liesczen-sky parte ex altera ... pro ... bonis hereditariis Leszczycza 1429*⁴⁷). W tym wypadku mamy do czynienia z derywacją dezintegralną, nierzadko spotykaną w staropolskich procesach słowotwórczych, w tym również w zakresie struktur apelatywnych lub nazewniczych na *-ski*: *L(-l)ubelski* : *Lublin*, *Raławski* : *Raławice*⁴⁸. Obserwowanej tu tego typu derywacji nie można wykluczyć także przy innych podstawach toponimicznych, takich jak *Leszczyniec* : *leszczyna* + strukturalne *-ec*, *Leszczyńce* : *leszczyna* (nazwa oznaczająca mieszkańców leszczyn lub forma l. mn. od *Leszyniec*), *Leszczynka* : *leszczynka* ‘mały las leszczynowy’, *Leszczyński* : *leszczyński*, *Leszczyński* : *leszczyna* + ‘ak dla oznaczenia lasu leszczynowego (por. *maliniak*), *Leszczyński* : *leszczyna* + ‘ak dla oznaczenia lasków leszczynowych lub mieszkańców leszczyn, choć

⁴⁴ R y m u t, *Nazwiska Polaków*, s. 51.

⁴⁵ *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tzw. Bernardyńskiego we Lwowie*, t. XI, Lwów 1886, s. 507.

⁴⁶ B o n i e c k i, *Herbarz Polski*, s. 167.

⁴⁷ SSNO III, s. 250.

⁴⁸ R y m u t, *Nazwiska Polaków*, s. 51-52.

wszystkie te toponimy dopuszczają przede wszystkim nazwiska tworzone na drodze derywacji postępowej w rodzaju *Leszczyniecki*, *Leszczyniacki*.

Przywołane wyżej podstawy toponimiczne *Lesz(cz)no* lub *Leszcznica* > *Leśnica*, *Leszczeniec* dla nazwiska *Leszczeński* > *Leszczyński* mogą zyskać jeszcze inną interpretację niż jako formy pochodne od *laska* 'leszczyna'. Dają się także tłumaczyć jako derywaty od nazwy ryby *leszcz*. Taka jednak interpretacja jest możliwa wtedy, jeśli badanemu antroponimowi przypisać późniejszą metrykę od staropolskiej, dla tego bowiem okresu na oznaczenie leszcza była używana nazwa *kleszcz*. Forma *leszcz*, która powstała na jej miejscu w wyniku uproszczenia fonetycznego, pojawiła się dopiero w końcu wieku XVI⁴⁹, a i wtedy jako podstawa wskazanych wyżej nazw miejscowych była wykorzystywana zapewne rzadko, gdyż przechodziła do toponimów jako forma ponowiona hydronimów: nazw niektórych tylko jezior i rzek – głębokich i spokojnych, zapewniających odpowiednie warunki bytowania dla tego gatunku ryb. Brak w staropolskim zasobie antroponimicznym nazwiska *Kleszczyński* potwierdza przynależność nazwiska *Leszczyński* w tym okresie wyłącznie do rodziny leśnej.

Innym wariantem nazwiska *Leszczyński*, odnotowanym już w okresie staropolskim, była forma na *-ański*: *Leszczański* – obie odnoszone do tej samej osoby: Nunccius Hriczko *Leszczansky* 1470 i Nobilis *Leszczinsky* Hriczko 1486⁵⁰. Ponieważ tym razem nie znamy podstawy toponimicznej dla tego antroponimu, trudno wyrokować, która z tych nazw jest formą pierwotną, a która wtórną. Wskazana wyżej chronologia zapisów nie musi w sposób bezwzględny świadczyć o pierwszeństwie formy na *-ański* przed *-yński*. Jeśliby tak miało być, należałoby założyć dla tego antroponimu podstawę w rodzaju nazwy miejscowej etnicznej *Leszczany* od *laska(i)* 'leszczyna', oznaczającej mieszkańców leszczyny, lub od *lasek*, *laski* dla oznaczenia mieszkańców lasku, lasków. Wtedy nazwisko *Leszczyński* byłoby wtórne, powstałe w wyniku wyrównania do wzorca toponimicznego z wyabstrahowanym już formantem *-yński*. Taki przykład wymiany formy słowotwórczej nazwiska *Leszczański*, powstałego od nazwy miejscowej *Leszczany* w ziemi chełmskiej, na *Leszczyński* jest odnotowany dla XVI wieku: Grzegorz *Leszczański* 1521, Iwan *Leszczyński* 1577⁵¹. Jeśliby zaś strukturą wyjściową dla omawianego XV-wiecznego antroponimu miała być nazwa *Leszczyński* o genezie wskazanej

⁴⁹ S ł a w s k i, *Słownik etymologiczny*, t. IV, z. 2, s. 172.

⁵⁰ SSNO III, s. 250.

⁵¹ B o n i e c k i, *Herbarz Polski*, s. 130.

wyżej (: *Leszczyna(-y)*, *Leszczyn(o)* lub *Lesz(cz)no*, *Leszcznica* > *Leśnica*), to wtedy miano *Leszczański* powstałoby jako wtórne dopasowane do wzorca z wyabstrahowanym formantem złożonym *-ański*, jak w antroponimach typu *Turzański* : *Turze*⁵². Nowy już podział słowotwórczy interesującego nas nazwiska – *Leszcz-yński*, a nie *Leszczyń-ski*, dopuszcza możliwość przyjęcia dla niego odmiennych od wskazanych wyżej podstaw toponimicznych. Mogą to być nazwy miejscowe singularne w rodzaju *Leszcze*, *-cza* : **lesk-ĥje* (collectivum dla oznaczenia leszczyny), wtórnie *Leszcz* (por. *Zagórz* < *Zagórze*), lub *Leszcza* < **lesk-ĥja* (też collectivum). Niewykluczone są również pochodne od nich nazwy pluralne w rodzaju *Leszcze*, w dopełniaczu *Leszcz* lub *Leszczów* (por. toponimy *Leszczyna* – *Leszczyny*). Te same jednak formy mogą być interpretowane jako nazwy rodowe od nazwy osobowej *Leszcz* : *leszcz* ‘gatunek ryby’, co kazałoby tworzone od tej podstawy nazwiska *Leszczyński* wyłączyć z rodziny leśnej. Formacja ta niezależnie od znaczenia podstawy *Leszcze(-a)*, znajdująca analogię w innych przymiotnikach typu *chebodziński* : *Chebdzie*, *Chruściński* : *Chrusty* tworzonych od nazw rodzaju nijakiego na *-e* oraz form w liczbie mnogiej⁵³, dopuszcza także inny jeszcze typ przymiotnikowego nazwiska na *-ski* z poprzedzającym *-ow-*, *-ew-*: *Leszczewski* (częściej) i *Leszczowski* (rzadziej), o ile nie wyprowadzać tych nazwisk od nazw miejscowych w rodzaju *Leszcze(-o)wo*.

Wyabstrahowany wyrazisty formant *-yński* może być zastosowany przy innych jeszcze podstawach. W świetle wykorzystywanej tu dokumentacji historycznej taką bazą jawi się *Leszczka* na Podlasiu w ziemi bielskiej o niezbyt pewnej genezie i etymologii. M. Kondratiuk nazwę tę, legitymującą się według niego najstarszym poświadczeniem dopiero z 1538 r., kojarzy z nazwą rzeki *Leszczka* bez podania jej etymologii⁵⁴. Wobec prawdopodobnego braku wówczas w języku polskim ap. *leszcz* ‘gatunek ryby’ należałoby ten hydronim i zarazem toponim potraktować jako formę pochodną od *laska* ‘leszczyna’ z deminutywnym lub strukturalnym sufiksem *-ka*. Jak podaje zaś Boniecki, *Leszczka*, która występuje już w XV wieku (Jakub *Leszczyński* z *Leszczki* procesuje 1490 Ciechanowskiego o charta), miała być według tradycji założona przez *Leszczyńskich*, wywodzących się z woj. płockiego⁵⁵. Byłaby to zatem nazwa pamiątkowa, o nietypowej jednak formie. Niezależnie

⁵² R y m u t, *Nazwiska Polaków*, s. 52.

⁵³ J. N a t a n s o n - L e s k i, *Przymiotniki od nazw osiedli w Polsce*, „Onomastica” 2(1956), z. 2, s. 304.

⁵⁴ *Nazwy miejscowe południowo-wschodniej Białostoczczyzny*, Wrocław 1974, s. 111.

⁵⁵ B o n i e c k i, *Herbarz Polski*, s. 134.

jednak od genezy tego toponimu wiąże się z nim do dziś ród drobnoszlachecki o nazwisku *Leszczyńscy*. Taką samą postać fonetyczno-morfologiczną ma przymiotnik *leszczyński* utworzony od n. m. *Leszczka*⁵⁶. Przykład ten wskazuje na możliwość tworzenia nazwiska *Leszczyński* za pomocą formantu rozszerzonego *-yński* od podstawy zdeintegrowanej. Wtedy otwiera się możliwość derywowania tego nazwiska od toponimu w rodzaju *Leszczków* z tematyczną grupą spółgłoskową. Byłby to jednak proces wyjątkowy wobec bardziej klasycznej derywacji postępowej, której rezultatem powinna być forma nazwiska *Leszczkowski*.

Przedstawiona wyżej analiza słowotwórcza antroponimu *Leszczyński* dotyczyła właściwie jednej grupy społecznej – szlacheckiej. W świetle przedstawionego materiału źródłowego tu przytoczonego i pozostałego, wiążącego się z licznymi herbowymi gałęziami herbowymi *Leszczyńskich*, ujawnia się silna pozycja tego nazwiska jako wyznacznika stanu szlacheckiego z jego wszelkimi różnicowaniami majątkowymi i zawodowymi, poczynając od drobnej szlachty zagrodowej poprzez właścicieli ziemskich i wielmożów spełniających ważne funkcje państwowe starostów, wojewodów, senatorów, biskupów (w tym prymasów) aż po króla⁵⁷. To właśnie z tym nazwiskiem wiąże się pierwszy w Polsce tytuł hrabiego Świętego Cesarstwa Rzymskiego nadany Rafałowi Leszczyńskiemu herbu Wieniawa, z linii wywodzącej się z Leszna Wielkopolskiego, przez Fryderyka III w r. 1476⁵⁸. Tego typu wysoka socjalna ranga badanego nazwiska wynika przede wszystkim z jego struktury na *-ski* od podstaw toponimicznych, stanowiącej podstawowy i najstarszy typ nazwiska szlacheckiego, który pozwalał określić zarówno stan posiadania, jak i wskazać na fakt zamieszkania danego miejsca. Odzawodowe np. miano *Kowalski* o kilkakrotnie większej frekwencji⁵⁹ niż *Leszczyński* nie osiągnęło tak wysokiego statusu socjalnego. Nie bez wpływu na wysoką frekwencję omawianego nazwiska był także walor estetyczny całej badanej formacji, który stanowił o jej wyborze spośród innych mian również możliwych w tym czasie, gdy nazwisko było dopiero tworzone.

Obsługiwało ono już od najdawniejszych czasów nie tylko stan ziemiański. Już choćby na podstawie materiału staropolskiego daje się to miano związać m.in. z funkcjami miejskimi: jakiegoś zarządcy (*procurator Thomconis Les-*

⁵⁶ Kondratiuk, *Nazwy miejscowe*, s. 111.

⁵⁷ Zob. przypis 2.

⁵⁸ J. S. Bystron, *Nazwiska Polskie*, Lwów–Warszawa 1936, s. 76; *Wykazy polskich rodzin szlacheckich*, s. 306.

⁵⁹ W WNWP (t. V, Kraków 1993, s. 226) jest 131 940 takich jednostek.

czynski 1445), kantora (Iohannem *Lesczinsky*, *cantorem ... ecclesie Gneznensis* 1479), canonika (Johanne *Lesczinsky ... canonic(o) Cracoviens(i)* 1491) i żołnierza (Raphael *Lesczinski*, *miles* 1470)⁶⁰. Sufiks *-ski* był tu wykorzystany w swej szerokiej funkcji przynależnościowej, mógł zatem oznaczać również pochodzenie osoby z danej miejscowości o nomenklaturze wskazanej wyżej lub z miejsca określonego za pomocą apelatywu *leszczyna*, *leszcze*.

Proces kształtowania się nazwisk chłopskich przypada na okres średniopolski, jego zakończenie zaś na koniec XVIII i początek XIX wieku, kiedy to z rozporządzenia władz zaborczych zaistniał obowiązek metrykalnego nadawania nazwy wszystkim mieszkańcom kraju, w tym również licznym wówczas Żydom. Wśród interesujących nas tu leśnych nazwisk chłopskich, dla których pierwotnie charakterystyczne były formy odapelatywne o charakterze przerwiskowym, takie jak *Las*, *Laska*, *Leszczka*, *Leszczyna*, *Leśny*, *Lesień*, *Leśniak*, *Leśniok*, *Leśniar(a)*, *Leśnocha* znalazły się również formy na *-ski* dodawane do gotowych już form nazewniczych lub apelatywnych, w których to antroponimach formant ten pełnił tylko funkcję strukturalną jako znak nobilitacji nazwiska lub stał się wykładnikiem patronimiczności. Powstawały zatem chłopskie nazwiska w rodzaju *Lasowski*, *Laskowski*, *Leśnie(-o)wski*, *Leśniakowski*, *Leśn(i)arowski*, a od *L(-l)eszczyna*, *L(-l)eszczka* czy *L(-l)eszcze* – *Leszczyński*. Wtedy także podstawą dla tego nazwiska mogło być przezwisko *Leszcz* : *leszcz* ‘gatunek ryby’ lub bezpośrednio ten apelatyw, co wykluczałoby to miano w odniesieniu do niektórych osób z antroponimicznej rodziny leśnej.

Badane nazwisko wykazuje od najdawniejszych czasów szeroki zasięg geograficzny. Już na podstawie materiału staropolskiego daje się ono związać z Wielkopolską, Małopolską, Mazowszem, Śląskiem i Rusią Czerwoną. Całą I Rzeczpospolitą ogarniają wskazane rody herbowe *Leszczyńskich* w okresie średniopolskim. Dziś miano to sygnujące ponad 23 tysiące nosicieli jest spotykane w granicach całej Polski i poza nią, z wyraźnym także udziałem tego nazwiska na ziemiach zachodnich uzyskanych po II wojnie światowej. Nie ograniczały bowiem lokalnie tego miana ani struktura morfologiczna, ani podstawy apelatywne, toponimiczne i antroponimiczne charakterystyczne dla całego terytorium polskiego. Lokalny zasięg miały zapewne wtórne nieliczne formy kancelaryjne niemieckie typu *Lescinska*, *Lescinsky*, *Lesczinska*, *Leszczyński*, których należałoby się spodziewać głównie na terenie byłego zaboru pruskiego i austriackiego, oraz formy *Liszczyński*, powstałe pod wpływem

⁶⁰ SSNO III, s. 249-250.

oddziaływania języka ukraińskiego na kresach wschodnich ($i < \check{e}$), dziś rejestrowane przede wszystkim w Polsce zachodniej. Współczesna mapa wszystkich tych nazwisk wobec dynamiki procesów migracyjnych ludności nie musi potwierdzać takiej geografii. Niezależna od wszelkiej stratygrafii może być dość licznie występująca postać *Laszczyński* (349 notowań) powstała w wyniku wyrównania tematu tego nazwiska do *las*. Przeniesione wraz z królem Leszczyńskim jego nazwisko do Francji zostało na tam zaadaptowane jako *Leczinski*⁶¹.

Przeprowadzona wyżej szczegółowa analiza dwóch nazwisk *Leśmian* i *Leszczyński*, wybranych spośród bogatej rodziny nomenklatury osobowej nawiązującej bezpośrednio lub pośrednio do rzeczownika *las*, pokazuje przede wszystkim zachodzące między nimi różnice. Są te miana na przeciwstawnych biegunach co do stopnia ich frekwencji. Do nazwiska pierwszego – osobliwego o niezbyt odległej metryce, o pierwotnej lokalizacji być może na kresach wschodnich – wiedzie jedyny zawity trop, zakładający wyjątkowość wyjściowej struktury morfologicznej (*-an* jako wyznacznik nazwy odśrodkowej) oraz obecność niesystemowych procesów fonetycznych (*Leśnian* > hiperpoprawne *Leśmian*). Jej homonimicznym odpowiednikiem, który stanowi spolszczenie niemieckiej hybrydalnej formy *Lesman* opartej na pol. *Leśnik*, jest pseudonim znanego poety *Leśmian* – celowo wtórnie nasemantyzowany. Do drugiego nazwiska – bardzo popularnego, obecnego wszędzie i od dawna – prowadzi wiele prostych ścieżek, które ujawniają jednak w sumie niejednorodność jego struktury pod względem słowotwórczym: *Leszczyń-ski* i *Leszczyński*). Dotyczy ona zarówno formantu: *-ski* albo *-yński*, jak i podstawy toponimicznej: *Leszczyna(-y)(-o)*, *Leszcze* w formie sg. lub pl., *Leszcznica* > *Leśnica*, *Leszczyniec*, *Leszczka*, *Leszczków*, *Leszczno(a-)* > *Leszno(-a)* lub nawet *Leśno(-a)*, toponimicznej lub antroponimicznej: *Leszczyn*, *Leszczka*, czy apelatywnej: *leszczyna*, *leszczka*, *leszcze* ‘leszczyna’. Dla tego samego antroponimu o późniejszej, co najmniej średniopolskiej metryce, podstawą mogły być również toponimy *Leszczyn(o)*, *Leszcze* w sg. lub pl., *Leszcznica*, *Leszczno* czy antroponimy *Leszcz*, *Leszczyn* związane z *leszcz* ‘gatunek ryby’ lub mógł się nią stać bezpośrednio ten apelatyw. Wobec takiej różnorodności podstaw nazwisko to w odniesieniu do konkretnej rodziny może być dokładnie rozpoznane tylko na drodze pozajęzykowych badań genealogicznych. W sumie łączy oba antroponimy przy wstępnym oglądzie zagadkowość –

⁶¹ B y s t r o ń, *Nazwiska polskie*, s. 228.

pierwszego w wyniku leksykalizacji, drugiego wskutek nadmiernej pojemności słowotwórczej. Przeprowadzona analiza odkrywa pierwotny sens nazwy pierwszej, jest bezradna wobec pytania o dokładną genezę drugiego nazwiska w odniesieniu do większości współczesnych jego nosicieli.

LEŚMIAN AND LESZCZYŃSKI - TWO POLES OF THE ANTHROPONYMIC FOREST FAMILY

S u m m a r y

Both titular names belong to the family of numerous morphological-semantic types of personal names based, directly or indirectly, on the noun *las* (forest) and its derivatives. Either of the two names has occurs differently: the first one is exceptional, the second is a name of the highest statistic rank among all "forest" anthroponyms.

The word *Leśmian* is a name associated mainly with our prominent poet (1878-1937). It is a phonetic Polonization of *Lesman*, which in turn can be interpret as a calque of the Polish word *leśnik* (a man of the forest). The word *Leśmian* is also a name independent of the artificial name of the poet in question. It is secondary to *Leśnian*, a term that means a man living in a forest or coming from it, cf. *Łęczyczan: Łęczycza, Zagorzan: Zagorze*. The change *Leśnian* > *Leśmian* is accounted for as a manifestation of over-correctness against the background of the instability of consonant repartition *m', n'* in some Polish dialects (e.g. *niasto<mmiasto<miasto, niska<mniska<miska*), cf. toponyms *Gołynino>Gołymino, Uniemino>Humienin*.

The name *Leszczyński* is not uniform with respect to word-formation: *Leszczyń-ski* or *Leszcz-yński*. This lack of uniformity deals with both the formant: *-ski* or *-yński*, and the toponymic basis: *Leszczyna(-y)(-o)*, *Leszcze* in the singular of plural forms *Leszcznica>Lśnica, Leszczyniec, Leszczka, Leszczków, Leszczno(-a)>Leszno(-a)* or even *Leśna*, the toponymic or anthroponymic: *Leszczyn, Leszczka* or the appellative form: *leszczyna, leszczka, leszcze* "leszczyna" (hazel). The basis for the same anthroponyms with somewhat later, Mid-Polish metrics could the toponyms *Leszczyn(o)*, *Leszcze* in the singular and plural cases, *Leszcznica, Leszczno* or anthroponyms *Leszcz, Leszczyn* connected with the word *leszcz* (a kind of fish - bream), or this appellative could directly become this term. The name was well-known from the end of the fourteenth century onward, primarily as a noble name (high church and state official – including the king), and then became popularized in the remaining social states.

Translated by Jan Kłos

Słowa kluczowe: antroponim, analiza etymologiczna, stratygrafia nazewnictwa.

Key words: anthroponym, etymological analysis, name stratigraphy.